

УДК 332.334.4

А. Ю. Дзямко,
аспірант, Закарпатський інститут АПВ УААН

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто бачення розвитку Карпат, зокрема через використання земельних ресурсів. Показано шляхи підвищення ефективності сільськогосподарських угідь Закарпатської області.

Visions of development of Carpathians, in particular through use of ground resources are considered. Ways of increase of efficiency of agricultural grounds of the Transcarpathian region are shown.

Карпати є найбільшим і найдовшим, вигнутим і уривчастим гірським масивом у Центральній Європі. Карпатські гори розташовані між тайгою Північної Європи і екосистемами Середземномор'я. Вони мають найбільші праліси Європи, які розміщені, головним чином, у південних і східних Карпатах і в словацьких Татрах. Величезне розмаїття рідкісних видів рослин і тварин. Тут живуть усі найбільші європейські хижаки, багато таких, що зникають, альпійських і реліктових видів прижилися завдяки довготривалій еволюції, міграційним і адаптивним процесам [2].

Економічна активність в Карпатському регіоні історично склалась у минулих сторіччях природним навколишнім середовищем, торговельними відносинами між племенними групами, народностями й економічною політикою урядів, що керують регіоном.

Як і в минулому, економіка й сьогодні заснована на сільському господарстві (особливо тваринництві), лісівництві і видобувній промисловості.

Традиційне сільське господарство, засноване на сезонному випасі на гірських луках, збереглося. Однак поголів'я великої рогатої худоби і овець значно зменшилось. З 1990 р. сільськогосподарське виробництво зернових культур і продукції тваринництва впало. Структура сільськогосподарського сектора тепер швидко змінюється. Відбуваються зміни в земельній власності і традиційному землекористуванні.

Більша частина Карпат покрита лісами (59,2%). Сільськогосподарські

угіддя займають 27,5%. Забудовані землі і виробничі зони покривають 13,4% території. Характерна риса пейзажу Карпат — типова дрібноконтурність ділянок землекористування. Крім великих ділянок лісу, площі, використовувани в інших цілях, такі як пасовища, сільськогосподарські землі і поселення, є маленькими, розподіленими всюди по регіону. Разом ці ділянки формують унікальний пейзаж вкраплені угіддя в лісові масиви.

Слід розглянути "Перспективу навколишнього середовища Карпат" (Carpathians Environment Outlook — КЕО), опубліковану Програмою ООН по навколишньому середовищу — ЮНЕП.

Карпатський регіон є чудовим прикладом того, як діє програма 21 століття. Сім країн — Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина і Україна — об'єднані в межах гірськими земельними і природними ресурсами. І в співробітництві з цими державами розроблено "Перспективу навколишнього середовища Карпат", або КЕО.

"Перспектива навколишнього середовища Карпат" є географічно інтегрованим звітом, розрахованим до впровадження до 2020 р.

Історично основним фактором землекористування і стабілізації середовища проживання в Карпатах було сільське господарство. Країни регіону головним чином вирощували зерно, овочі і картоплю, фрукти (Угорщина, Румунія й Україна), виноград (Румунія) і хміль (Словаччина). Традиційно основні сільськогосподарські зернові культури в Карпатах залежать від ви-

соти. У високогір'ях, на більш крутих схилах і поганих ґрунтах, продуктивні зернові культури, такі як пшениця, жито і ячмінь були замінені стійкими до холоду зерновими культурами, такими як овес, а також картопля, багаторічні трави, поля конюшини і пасовища. Такий традиційний розподіл врожаю усе ще підтримується в деяких сільськогосподарських районах Польщі, Румунії й України. Щільність тваринництва також залежить від висоти.

Традиційне сільське господарство було особливо важким і нерентабельним у гірських місцевостях через суворий клімат. Гірські селяни мали потребу в додатковій землі для виробництва харчових продуктів, і в такий спосіб будь-яка підходяща земля була перетворена в сільгоспугіддя, луки або пасовища. Однак районування вирощування врожаю і продукції тваринництва призвело до збільшення розмаїтості різновидів. Після Другої Світової війни традиційні сільськогосподарські методи, включаючи структуру власності, змінювалися досить швидко, оскільки була введена колективізація. У результаті сільське господарство радгоспів і колгоспів заміняло невеликі приватні ферми. У деяких країнах Карпатського регіону, таких як Польща і Румунія, примусова колективізація в гірських районах була менша, ніж у передгірських, чи у низовині. Дрібнозерниста мозаїка невеликих ділянок, полів і заболочених місць була перетворена у великі однорідні площі, що покривають сотні гектарів. Спрощуючи пейзажну структуру, різновиди і розмаїтість середовища проживання були істотно зменшені. Ця тенденція була цілком змінена в 90-і з відновленням приватної власності. Між 1992 і 1994 в Угорщині приватизація створила приблизно 350000 нових землевласників, яким повернуто 1,5 мільйона гектарів землі. Як результат приватним виробникам тепер належить 47% орної землі. Процес змін і різнобічно розвинув структуру землекористування, оскільки маленькі ділянки тепер прилягають до великих традиційних ферм, пасовищ і залишених земель. Польща була єдиною країною регіону, де колективізація сільського господарства була обмежена, і земля залишалася в приватних руках. Структура власності землі в 90-ті ледь змінилася з початку 20-го сторіччя. У польських Карпатах середній розмір ферм (включаючи ліси) — тепер приблизно три-п'ять гектарів, земельна власність і методи використання землі досить складні. В інших країнах маленькі ферми і частки лісових площ ще більш поширені.

У Східних, і до деякої міри в Південних Карпатах, безробіття і повільний економічний ріст призвели до того, що багато сільськогосподарських земель вкрито підліском. Тільки в деяких районах, особливо в передгір'ях, сільське господарство — вигідна діяльність. Економічна вигода приводить до інтенсифікації сільського господарства; змушує селян прийняти методи, що приводять до великомасштабного виробництва і

спеціалізації в одному врожаї або продукті тварин. Сучасні сільськогосподарські засоби включають механізацію, засівання, зловживання пестицидами, гербіцидами і біотехнологією, не оцінюючи їхні негативні наслідки для ландшафтів, середовищ проживання і різновидів, що живуть на них, або біля випадкових сільськогосподарських районів. Багато прикладів таких методів сільського господарства можуть спостерігатися в Карпатах: надмірне засівання поораних областей у Польщі з негативними наслідками для суміжних потоків і рік; великомасштабне сільське господарство в Словаччині і, як наслідок, збільшена вирубка лісу; висока питома вага тваринництва в українських Карпатах з негативними впливами на процеси ерозії ґрунту; і повсюдне використання біотехнологій і генетично модифікованих організмів (GMOs), що витісняють з ринку і підривають місцеве виробництво в румунських Карпатах.

В останні роки багато сільгоспугідь були залишені і стали паровими в Карпатах. Земля також не оброблялась власниками для майбутнього альтернативного використання. Це явище можна спостерігати щодо польсько-словацького кордону й у румунських Карпатах, де землі облишені з метою туризму (Бачення Ініціативи Карпатського Екорегіону (Carpathian Ecoregion Initiative — CERI) [3]. Тільки в українських Карпатах процес дуже обмеженої відмови від землі був одним з найважливіших відповідей на безробіття. Традиційне сільське господарство і тваринництво залишаються основними джерелами їжі і палива для місцевих співтовариств.

Гірські луки і пасовища втратили свою економічну важливість, і багато мешканців тепер більше цікавляться доходами від туризму і відпочинку, або взагалі продажу землі.

Розглянемо три сценарії майбутнього розвитку Карпат.

"Звичайне господарювання" описує ситуацію, коли в державах не здійснюються ніякі реформи, крім уже прийнятих або погоджених. Соціально-економічний розвиток продовжується без будь-яких специфічних обмежень. Ринкові відносини ведуться відповідно до попиту на товари і послуги. Приватизація, спеціалізація і конкуренція стають ключовими стратегіями для максимізації економічного росту. Переважають цінності, що прийняті сьогодні у розвинених країнах. Експлуатація дешевих природних ресурсів, масове виробництво і економічна ефективність, — формула, для того щоб знизити собівартість і конкурувати на світовому ринку.

"Початкова політика ЄС" заснована на сценарії, що припускає регіональне виконання життєздатних політичних заходів і сильного співробітництва між країнами і громадянами. Це вважається успішним виконанням екологічних процедур у всьому регіоні Карпат. Попередні розширення ЄС додали унікальні екологічні активи до ЄС, включаючи багату біологічну варіативність, пейзажі і великі

області відносно дикої місцевості.

"Мрія Карпат", — сценарій, зосереджений на ключових регіональних проблемах і диференційованні політики.

Економічна ефективність використання земельних ресурсів поступово збільшується, соціальні цінності і культурне різноманіття відкидають максимізацію прибутку й економічний інтерес.

В аграрному секторі поширене органічне сільське господарство, просуваються невеликі екологічні і традиційні сільськогосподарські методи. Використання генетично модифікованих організмів виключено. Частота і величина повеней зменшуються як наслідок усебічної політики захисту, включаючи керування водними, земельними ресурсами, лісництвом, територіальне планування, зміну клімату й інноваційне фінансування. Охорона навколишнього середовища глибоко інтегрована в сільськогосподарську галузеву політику. Підтримка ландшафтно-розмаїтості є важливим пріоритетом політики охорони навколишнього середовища. Життєздатні методи управляють земельними ресурсами, включаючи просторове планування і сильний контроль над різними типами цільового використання. Великомасштабні традиційні мозаїки пейзажів цілком відновлені. Реабілітовані ділянки використовуються в різних цілях, таких як лісонасадження, виноградники, відпочинок, місцеві галузі промисловості і виробництво кустарного промислу [1].

Кожний з цих трьох сценаріїв представляє можливе майбутнє, включаючи екологічні, економічні і соціальні тенденції. Сценарій "звичайного господарювання" висуває на перший план глобалізацію, лібералізацію, приватизацію і скасування держконтролю як пануючі сили управління економікою. Сценарій "початкової політики ЄС" забезпечує великі можливості і невпевнені проблеми. Сценарій "мрії Карпат" — економічне процвітання, соціальне правосуддя, зменшуються регіональні розходження, чистіше і здоровіше навколишнє середовище для цілого Карпатського регіону до 2020 р.

Ці три сценарії навмисно показують дуже відмінні основні сюжетні лінії майбутнього. Отже, ці сценарії можуть і повинні далі обговорюватись, удосконалюватись, тому що сам процес — динамічне здійснення, у той час як кожне уявлення основних сюжетних ліній може бути тільки статичним. Подальший розвиток перспектив вигідний з більш кількісного підходу й аналізу, моделювання. Все залежить від жителів Карпат, а також всіх громадян країн Карпатського регіону. Збережемо унікальність наших гір з довготривалими економічними дивідендами у вигляді екологічно чистих продуктів харчування, недотаційності сільських поселень, розвитку зимового і зеленого туризму, першокласних виробів з дерева, справжніх лісових скарбів (ягодів, грибів), оригінальних говірок, одягу, жител; а чи підемо по шляху швидкого прибутку, незважаю-

чи на екологію, культуру, поступове виснаження земельних ресурсів? Економічна ефективність використання землі Карпат повинна спиратись на довготривалу перспективу розвитку.

Як зазначено "Програмою інтеграції України до ЄС", схваленою Указом Президента № 1072/2000 від 14.09.2000), важливу роль у зміцненні партнерства у Центральній Європі відіграє багатостороннє плідне співробітництво прикордонних регіонів у рамках асоціації "Карпатський євро регіон". На даний момент до асоціації "Карпатський євро регіон" входять Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області та ряд регіонів Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини. Згідно із Статутом метою Карпатського євро регіону є організація та координація спільної діяльності, сприяння економічному, науковому, екологічному, культурному, спортивному та освітньому співробітництву, а також підтримка окремих проектів щодо розвитку прикордонної інфраструктури прикордонних регіонів, сприяння контактам і співробітництву між міжнародними організаціями [6].

На Закарпатті провідна роль у використанні земельних ресурсів належить господарствам населення, що знайшло відображення у таких фактичних даних: населенню гірської зони Карпат на 1 січня 2008 р. належало від 11005 га (Свалявський р-н) до 28544 (Міжгірський). Це при тій умові, що ця кліматична підзона — єдина в Закарпатській області, де вже зникли площі земельних угідь сільськогосподарських підприємств. А у трьох районах з шести площа угідь підприємств коливається з 9 га у Свалявському, до 520 га у Воловецькому районах.

Селянські (фермерські) господарства в регіоні представлені слабо. Їхня сумарна площа складає від 32 га у Воловецькому р-ні до 169 га у Міжгірському.

Для порівняння наведемо наступні дані. Найменші площі сільськогосподарських угідь господарств населення в передгір'ї в Іршавському районі — 30992 га, сільськогосподарських підприємств та СФГ в Хустському — 793 і 85 га відповідно.

В Закарпатській низовині населення найменше має землі в Ужгородському районі — 34550 га, підприємства у Виноградівському — 4437, селянські (фермерські) господарства у Мукачівському — 2127 га (табл. 1).

Для аналізу економічної ефективності використання земельних ресурсів Закарпатської області необхідно знати середній розмір угідь одного господарства. Він коливається від 1,1 до 2,3 га в господарствах населення, від нуля до 520 га в сільськогосподарських підприємствах, від 2,3 до 10,6 га в СФГ.

Подібна ж ситуація і в передгір'ї, і в низовині. Так, в передгірській підзоні Карпат середній розмір одного господарства населення складає 1—1,2 га, в Закарпатській низовині — 1,6—1,9 га. Підприємства передгір'я мають по 61—173,9 га, низовини — по 312,7—572,3 га. Селянські (фермерські) господарства, відповідно, мають в передгірській підзоні по 5,4—25,1 га кожне, в низо-

Таблиця 1. Площі сільськогосподарських угідь по категоріях господарств Закарпатської обл. на 1 січня /га/

Адміністративна одиниця	Сільськогосподарські підприємства				Селянські (фермерські) господарства				Господарства населення			
	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення
<i>Гірська зона Карпат</i>												
Великоберезнянський р-н	-	-	-	-	66	67	67	1	15299	15298	15399	100
Воловецький р-н	519	519	520	1	46	31	32	-14	13191	13116	13138	-53
Міжгірський р-н	87	87	87	0	53	153	169	116	29154	28557	28544	-610
Перечинський р-н	188	-	-	-188	55	57	37	-18	14570	14207	14207	-363
Рахівський р-н	47	47	-	-47	132	130	145	13	27083	27090	27102	19
Свалявський р-н	12	9	9	-3	57	62	79	22	11019	10999	11005	-14
<i>Передгір'я</i>												
Іршавський р-н	5297	4364	3130	-2167	410	473	718	308	28832	29757	30992	2160
Гячівський р-н	2570	2570	2570	0	304	360	423	119	37750	37722	37722	-28
Хустський р-н	938	895	793	-145	919	929	1004	85	34299	34129	33691	-608
<i>Закарпатська низовина</i>												
Берегівський р-н	9972	7596	9067	-905	2474	2786	3171	697	34373	35267	35523	1150
Виноградівський р-н	5854	4871	4437	-1417	1916	2176	2216	300	39048	39953	39731	683
Мукачівський р-н	13794	13614	12590	-1204	1902	2007	2127	225	41156	41290	41998	842
Ужгородський р-н	15362	14524	13736	-1626	2663	2663	2670	7	33538	33866	34550	1012
<i>По області</i>	<i>54640</i>	<i>49096</i>	<i>46939</i>	<i>-7701</i>	<i>10997</i>	<i>11894</i>	<i>12858</i>	<i>1861</i>	<i>359312</i>	<i>361251</i>	<i>363602</i>	<i>4290</i>

Таблиця 2. Середній розмір сільськогосподарських угідь господарств Закарпатської обл. на 1 січня /га/

Адміністративна одиниця	Сільськогосподарські підприємства				Селянські (фермерські) господарства				Господарства населення			
	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення
<i>Гірська зона Карпат</i>												
Великоберезнянський р-н	0	0	0	0	8.3	8.4	7.4	-0.8	2	2	2.3	0.3
Воловецький р-н	259.5	259.5	520	260.5	3.3	2.1	2.3	-1	1.9	1.9	2.3	0.4
Міжгірський р-н	8.7	14.5	87	78.3	4.8	13.9	10.6	5.7	1.8	1.8	2.1	0.2
Перечинський р-н	12.5	0	0	-12.5	5.5	5.7	3.7	-1.8	1.7	1.7	1.9	0.2
Рахівський р-н	3.6	3.6	0	-3.6	2.4	2.4	2.8	0.4	1	1	1.4	0.4
Свалявський р-н	0.5	3	1.3	0.7	2.9	2.3	2.5	-0.4	1	1	1.1	0.1
<i>Передгір'я</i>												
Іршавський р-н	120.4	181.8	173.9	53.5	7.1	7.8	11.4	4.3	1	1	1.2	0.2
Гячівський р-н	151.2	111.7	514	362.8	3.9	4.7	5.4	1.5	0.7	0.7	1	0.2
Хустський р-н	31.3	20.8	61	29.7	36.8	24.4	25.1	-11.7	1.1	1	1.2	0.1
<i>Закарпатська низовина</i>												
Берегівський р-н	216.8	133.3	312.7	95.9	8.8	10	12	3.2	1.4	1.5	1.9	0.5
Виноградівський р-н	162.6	162.4	246.5	83.9	5.5	5.4	5.3	-0.2	1.3	1.3	1.7	0.5
Мукачівський р-н	300	332	419.7	119.8	8.8	9.6	10.2	1.4	1.4	1.4	1.6	0.2
Ужгородський р-н	341.4	259.4	572.3	231	10	10.4	10.5	0.4	1.8	1.8	1.7	-0.1
<i>По області</i>	<i>162.1</i>	<i>162</i>	<i>299</i>	<i>136.8</i>	<i>7.9</i>	<i>8.2</i>	<i>8.8</i>	<i>0.9</i>	<i>1.2</i>	<i>1.2</i>	<i>1.5</i>	<i>0.3</i>

Таблиця 3. Господарства населення Закарпатської обл. на 1 січня

Адміністративна одиниця	Кількість господарств населення, тис. од.				Площа сільськогосподарських угідь господарств населення, га				Середній розмір угідь господарств населення, га				Частка угідь господарств населення в площі всіх сільськогосподарських угідь, %			
	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення	2006	2007	2008	Відхилення
<i>Гірська зона Карпат</i>																
Великоберезнянський р-н	7.7	7.8	6.6	-1.1	15299	15298	15399	100	2	2	2.3	0.3	84.4	84.4	85	0.6
Воловецький р-н	7	7	5.8	-1.2	13191	13116	13138	-53	1.9	1.9	2.3	0.4	88	87.5	87.7	-0.3
Міжгірський р-н	15.9	15.9	13.8	-2.1	29154	28557	28544	-610	1.8	1.8	2.1	0.2	87.1	85.4	85.4	-1.8
Перечинський р-н	8.5	8.5	7.5	-1	14570	14207	14207	-363	1.7	1.7	1.9	0.2	89.6	87.8	87.8	-1.7
Рахівський р-н	27.4	27.4	18.9	-8.5	27083	27090	27102	19	1	1	1.4	0.4	75.9	75.9	75.9	0.1
Свалявський р-н	10.5	10.5	9.8	-0.7	11019	10999	11005	-14	1	1	1.1	0.1	89	89	89	0
<i>Передгір'я</i>																
Іршавський р-н	28.8	28.8	26.4	-2.4	28832	29757	30992	2160	1	1	1.2	0.2	81.7	84.3	87.6	6
Гячівський р-н	50.6	50.6	39.1	-11.5	37750	37722	37722	-28	0.7	0.7	1	0.2	74.6	74.6	74.6	0
Хустський р-н	31.8	33.8	27.7	-4.1	34299	34129	33691	-608	1.1	1	1.2	0.1	94.7	94.3	93	-1.8
<i>Закарпатська низовина</i>																
Берегівський р-н	24.3	24.3	18.4	-5.9	34373	35267	35523	1150	1.4	1.5	1.9	0.5	74.7	76.7	77.3	2.6
Виноградівський р-н	31.2	31.9	23.3	-7.9	39048	39953	39731	683	1.3	1.3	1.7	0.5	85.3	87.3	86.8	1.5
Мукачівський р-н	29.5	29.5	25.8	-3.7	41156	41290	41998	842	1.4	1.4	1.6	0.2	72.5	72.8	74.2	1.6
Ужгородський р-н	19	19	20.8	1.8	33538	33866	34550	1012	1.8	1.8	1.7	-0.1	65.6	66.9	68.5	2.9
<i>По області</i>	<i>292.2</i>	<i>295</i>	<i>243.9</i>	<i>-48.3</i>	<i>359312</i>	<i>361251</i>	<i>363602</i>	<i>4290</i>	<i>1.2</i>	<i>1.2</i>	<i>1.5</i>	<i>0.3</i>	<i>79.1</i>	<i>79.7</i>	<i>80.2</i>	<i>1.1</i>

вині по 5,3—12 га (табл. 2).

Частка угідь господарств населення є домінуючою в структурі площ сільськогосподарських земель і складає в гірській підзоні від 75,9% в Рахівському районі до 89% в Свалявському.

В передгір'ї частка земельних угідь населення по відношенню до всіх сільськогосподарських земель коливається від 74,6% в Тячівському районі до 93% в Хустському.

В низовині питома вага земель господарств населення трохи нижча, що обумовлено більшою кількістю сільськогосподарських підприємств і СФГ. В розрізі районів Закарпатської низовини бачимо:

- Березівський р-н — 77,3%;
- Виноградівський р-н — 86,8%;
- Мукачівський р-н — 74,2%;
- Ужгородський р-н — 68,5%.

В цілому по області населенню належить 80,2% всіх земель сільськогосподарського призначення (табл. 3) [7].

Отже, після проведення роздержавлення і приватизації чотири п'яті земельних угідь вже зосереджено в руках приватного сектора і йде тенденція до збільшення середнього розміру ділянок одного господарства.

Для збільшення економічної ефективності використання земельних ресурсів Закарпатської області основну увагу слід приділяти саме розвитку і підтримці господарств населення, оскільки:

1) площі земель сільськогосподарських підприємств і селянських (фермерських) господарств постійно зменшуються, багато підприємств працює збитково;

2) дані організації охоплюють тільки п'яту частину всіх земельних угідь, тобто, підтримка цих підприємств відобразатиметься лише на менш ніж 20% земель сільськогосподарського призначення, що економічно недоцільно;

3) фінансування у вищевказані підприємства потребує більших капіталовкладень, ніж у господарства населення, які продуктивно функціонують без основних засобів (сільськогосподарської техніки, споруд і будівель), оборотних активів (елітного насіння фонду, поливно-мастильних матеріалів) і без обов'язкової для працівників підприємств зарплати;

Землю для ведення особистого селянського господарства можна брати й в оренду, але, як показує практика, господарювання на власній землі є ефективнішим й більш м'якшим до навколишнього середовища. Крім того, населення, що в переважній більшості вирощує для себе, воліє землю купити, ніж брати в оренду, бо силами однієї сім'ї забезпечити товарне виробництво досить важко, а куплена земля, крім того, є прекрасним вкладенням коштів, бо це товар, який у довготривалій перспективі не втрачає свою вартість.

Після отримання землі у власність користувач зразу ж підкується про те, щоб збільшити його балансуючу вартість, виходячи не з економічних законів, а керуючись власною ініціативою. Як правило, на земельній ділянці висаджуєть-

ся багато кущів і дерев, в тому числі і дикоростучих, проводиться рекультивация земель, підживлення відбувається, переважно, органічними рештками.

Члени особистих селянських господарств належать до категорії зайнятого населення в разі, якщо робота в цьому господарстві для них є основною і розрахунковий місячний дохід на одного члена дорівнює або перевищує розмір мінімальної заробітної плати [5].

Зменшиться безробіття, якщо кожна бажуюча сім'я отримає у власність землю для ведення особистого селянського господарства. Зникне велика теперішня різниця між містом і селом. Ринок наповниться екологічно чистими дешевими продуктами, що зменшить імпорт і позитивно відобразиться на зовнішньоекономічному балансі країни.

Виділення землі під особисті селянські господарства необхідно всебічно підтримувати на загальнодержавному рівні. Потрібно закладати в бюджети різних рівнів видаткові статті про підтримку ОСГ. Необхідно дозволити будівництво і реєстрацію на таких землях будинків для проживання власників особистих селянських господарств, продаж паїв колишніх членів КСП або їх спадкоємців єдиними масивами, що дозволить створити більш самостійну економіку на ділянці, з випасом молочних або рунних тварин, з вирощуванням багаторічних трав і кормових культур, з залуженням непродуктивних земель під пасовища, використанням органічних добрив у рослинництві і садівництві, заняттям бджоларством і розведенням риби. Все це можливо тільки тоді, коли площа земельної ділянки складає 1—2 га, залежно від стану земель, крутизни і експозиції схилу, висоти. При меншій площі практично неможливо тримати хоча б 1 голову ВРХ без додаткової закупівлі сіна і кормів, випасі в іншому місці і, як наслідок, необхідності купувати мінеральні добрива для ведення рослинництва, що зменшить чистий прибуток членів ОСГ і погіршить екологічну цінність урожаю.

На відміну від проведеної раніше приватизації державного майна, коли право на отримання приватизаційних майнових сертифікатів отримали всі громадяни України, право на отримання земельної частки (паю) набули лише колишні члени сільськогосподарських підприємств загальною кількістю 6,9 млн осіб. При цьому спостерігалися значні диспропорції, обумовлені регіональними особливостями організації сільськогосподарського виробництва. Так, наприклад, в Закарпатській області лише 15,6% сільського населення набуло права на земельну частку (пай), тоді як у Чернігівській області таке право отримали 77,6% сільського населення [4].

Необхідно всебічно підтримувати виробництво сільськогосподарської продукції. В умовах Закарпаття це найкраще вирішити перерозподілом паїв і ділянок колишніх членів КСП, відчуженням земель, що використовуються не за призначенням, а також виділен-

ням земель запасу всім бажаним для ведення особистого селянського господарства. На нашу думку, найдоцільніше виділяти не менше 1 га у низовинних районах, 1,5 га — у передгірських і 2 га — у гірських районах. Такий розподіл зумовлений суворішими кліматичними умовами в горах, а також спеціалізацією сільського господарства (в гірських районах переважає тваринництво, для відгодівлі якого потрібно більше земель у вигляді природних сіножатей і пасовищ). Необхідно всіляко сприяти бажаним взяти землю в ОСГ через механізми пільгового державного іпотечного кредитування для забудівлі, дотувати при вирощуванні продукції для збуту, не допускаючи відтоку сільської молоді в міста, забезпечити попит на високоякісну сільськогосподарську продукцію не тільки покладаючись на ринкові механізми, а й створивши відповідну мережу заготовельних організацій, агроторгових домів, сільськогосподарських ринків для забезпечення державних замовлень. Слід пам'ятати, що у ринкових країнах сільське господарство є загальним дотаційним через існуючий диспаритет цін, а отже, повинно всіляко підтримуватися державою через механізм держзакупівель, пільговий податковий режим для тих, хто веде товарне сільськогосподарське виробництво, всебічне заохочення громадян до ведення особистого селянського господарства.

Література:

1. Carpathians Environment Outlook 2007. Published by the United Nations Environment Programme. — 233 p.: <http://www.grid.unep.ch/product/publication/keo/>.
2. Patrick Hostert, Tobias Kuemmerle, Daniel Muller, Tobias Lakes. Post-socialist land-use and land-cover change in the Carpathians // GLP News. Newsletter of the global land project international project office. — Issue no. 3. — January 2008. — P. 3—5.
3. The Status of the Carpathians. A report developed as a part of The Carpathians Ecoregion Initiative. — November 2001. — P. 1—68; www.carpathians.org/docs/publications/status.pdf.
4. Артюшин В.І., Кобець М.І., Пугачов М.І. Проблеми становлення та функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / За ред. Марчіна Свенціцькі. — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2007. — 60 с.
5. Закон України "Про особисте селянське господарство" від 15 травня 2003 р. № 742-IV // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 29. — С. 232.
6. Програма інтеграції України до Європейського союзу (схвалено указом Президента № 1072/2000 від 14.09.2000); <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00>.
7. Сільське господарство Закарпаття. Статистичний збірник за даними 2000—2007 рр. — Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатській обл., 2008. — 60 с.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2009 р.